

DÔVODOVÁ SPRÁVA

A. Všeobecná časť

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky predkladá na rokovanie vlády Slovenskej republiky návrh zákona, ktorým *sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony* (ďalej len „návrh zákona“).

Jedným zo základných cieľov návrhu zákona je vyzdvihnúť význam restoratívnych prístupov v trestnom konaní, zohľadniť postoj páchatel'a, ktorý prevezme zodpovednosť za spáchaný trestný čin a spoločne s poškodeným (v mediácii) dospejú k vzájomnej dohode na odstránení ujmy vzniknutej v príčinnej súvislosti s trestným činom, čo sa môže premietnuť do umožnenia skoršieho podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody a podporiť tak úspešnejšiu reintegráciu páchatel'a do spoločnosti.

Aplikačná prax a navrhované zmeny v súvislosti s restoratívnou justíciou si vyžadujú, aby v tomto kontexte došlo k úprave pojmov, ale aj obsahu vykonávaných činností v procese mediácie a probácie. Cieľom je precizovať jednotlivé činnosti probačného a mediačného úradníka do exaktnejšej podoby posilňujúcej jeho mandát, a ktorá korešponduje aj s európskymi štandardmi.

Medzi cieľmi Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2023 – 2027 je okrem iného snaha štátu zamerať sa na úpravu a modernizáciu všetkých právnych oblastí tak, aby právne predpisy spĺňali štandardy európskeho demokratického a právneho štátu 21. storočia. Vláda Slovenskej republiky si pri tvorbe legislatívneho rámca stanovila za cieľ zjednodušiť administratívne procesy štátu a súbežne sa zaviazala prijať stratégiu restoratívnej justície s cieľom zadefinovať jasné a merateľné ciele v tejto oblasti, s osobitným dôrazom na probáciu a mediáciu. V Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky na roky 2023 – 2027 sú vymedzené východiská trestnej politiky (aj) v rámci opatrení zameraných na dobudovanie fungujúceho modelu probačnej a mediačnej činnosti a zabezpečení reálneho umožnenia ukladania alternatívnych trestov domáceho väzenia a povinnej práce.

Doterajšia aplikačná prax a zmeny v spoločnosti v súvislosti s restoratívnou justíciou si vyžadujú, aby v tomto kontexte došlo k úprave pojmov, ale aj obsahu vykonávaných činností v procese probácie a mediácie zo strany probačných a mediačných úradníkov, ale aj stanoveniu povinností na strane páchatel'ov.

Probácia patrí k najvyužívanejším opatreniam modernej trestnej justície. Vo väčšine hospodársky vyspelých štátov je v súčasnosti väčší počet osôb skôr pod dohľadom tzv. probačnej služby, ako osôb v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. To, čo probáciu k tomuto výsostnému postaveniu medzi ostatnými spôsobmi trestania predurčuje, je jej

mimoriadna pružnosť. Žiadnu inú sankciu alebo opatrenie nie je možné prispôbiť individualite každého páchatel'a, respektíve jeho kriminogénnym potrebám alebo rizikovým faktorom a zároveň v podmienkach jej výkonu zohľadniť aj závažnosť a následky samotného deliktu. Jedným zo základných predpokladov pre rozhodovanie o uložení adekvátnej sankcie, a to najmä z pohľadu jej individualizácie, je dostatočné množstvo informácií o páchatel'ovi a jeho aktuálnej životnej situácii. Efektivita výkonu alternatívneho trestu alebo sankcie vykonávanej v spoločnosti (tzv. komunitná sankcia) sa priamo odvíja od podmienok vytvorených pre ich výkon, s čím súvisí aj príprava podkladov pre vhodné uloženie týchto alternatívnych trestov.

V súvislosti s uvedeným je však potrebné jedným dychom dodať, že efektívnosť výkonu probácie a mediácie a efektívnosť výkonu restoratívnej justície vyžaduje účinné zabezpečenie primeraných ľudských a finančných zdrojov. Štruktúra, postavenie a zdroje oblasti probácie a mediácie a služby restoratívnej justície musia zodpovedať objemu a zložitosti úloh a povinností, ktorými sú probační a mediační úradníci poverení, pričom dôraz je kladený na ich vysokú odbornosť, keďže zabezpečujú a vykonávajú komunitné sankcie, tzn. probačnú službu či poskytujú službu restoratívnej justície.

Predložený materiál je v súlade s právnymi zdrojmi pre dotknutú reguláciu:

- Odporúčanie Rady Európy CM/Rec (2018)8 o restoratívnej justícii v trestných veciach,
- Odporúčanie Rady Európy č. R (99) 19 o mediácii v trestných veciach,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315, 14.11.2012),
- Štandardné minimálne pravidlá OSN pre používanie mimoväzobných opatrení (Tokijské pravidlá) Rezolúcia Valného zhromaždenia 45/110, 14. december 1990,
- Odporúčanie Rady Európy č. R (92) 16 o Európskych pravidlách pre používanie trestov a opatrení, vykonávaných v rámci spoločnosti (Výbor ministrov 19. október 1992),
- Odporúčanie Rady Európy č. R (2000) 22 o zlepšení uplatňovania Európskych pravidiel pre používanie trestov a opatrení, vykonávaných v rámci spoločnosti (Výbor ministrov, 29. november 2000),
- Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (Mimoriadne vydanie Ú. v. EÚ, kap. 19/zv. 4; Ú. v. ES L 82, 22. 3. 2001),
- Základné princípy OSN pre používanie programov restoratívnej justície v trestných veciach (Rezolúcia Hospodárskej a sociálnej rady, 18. apríl 2002),
- Odporúčanie Rady Európy č. R (2003) 22 o podmienčnom prepustení,
- Odporúčanie Výboru ministrov členským štátom CM/Rec (2008) 11 o európskych pravidlách pre mladistvých páchatel'ov, ktorým boli uložené sankcie alebo opatrenia,
- Usmernenie Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí zo dňa 17. novembra 2010 na 1098 zasadnutí Výboru delegátov ministrov),
- Odporúčanie CM/Rec (2010) 1 Výboru ministrov členským štátom o pravidlách Rady Európy týkajúcich sa probačného dohľadu,

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými, alebo obvinenými osobami v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 132, 21.5.2016),
- Odporúčanie Výboru ministrov členským štátom o európskych pravidlách týkajúcich sa sankcií a opatrení Spoločenstva prijaté Výborom ministrov 22. marca 2017,
- Odporúčanie Rady o moste k pracovným miestam – posilnení záruky pre mladých ľudí z 30 októbra 2020,
- Benátska deklarácia zo 14. decembra 2021 o úlohe restoratívnej justície v trestných veciach.

Na základe uvedeného je cieľom navrhovanej zmeny zákonnej úpravy, ktorá nateraz nenaplnila ambiciózne ciele stanovené zákonodarcom pri jej tvorbe, precizovať právnu úpravu výkonu probácie a mediácie a prispôsobiť ju potrebám aplikačnej praxe, ako aj štandardom iných moderných európskych krajín s cieľom modernizovať sankčný mechanizmus štátu. Po viac ako 20 rokoch od prijatia pôvodnej úpravy tohto zákona, došlo k výrazným zmenám v právnej úprave na medzinárodnej scéne, aj prostredníctvom vyššie uvedených medzinárodných dokumentov, avšak aj napriek týmto skutočnostiam zákonodarca nepristúpil k výraznejšej zmene dotknutého právneho predpisu.

Existenciou zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o probačných a mediačných úradníkoch“) a jeho účinnosti od 1. januára 2004 dochádza v určitých periódach k zmenám v oblasti rozsahu a obsahu vykonávaných činností, aj v oblasti kompetencií (nielen) probačných a mediačných úradníkov. Doposiaľ realizované zmeny mali skôr kozmetický vplyv na výkon jednotlivých činností vo vzťahu k posilneniu kompetencií a profesionalizácii systému na rôznych úrovniach. V roku 2016 došlo na regionálnej úrovni (krajských súdov) k vytvoreniu pozície probačného a mediačného úradníka vo funkcii vedúceho, čím Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky splnilo formálnu úlohu vo vzťahu k decentralizovanému riadeniu. Na druhej strane však následné jednotlivé postupy vo vzťahu k výkonu ich činností neboli ukotvené, čo má v praxi za následok nejednotnosť výkonu, rozdielnosť prístupov, nepochopenie zámeru a cieľov uvedenej pozície. Nejednotnosť je prítomná aj v jednotlivých postupoch probačných a mediačných úradníkov naprieč Slovenskou republikou, v závislosti od jednotlivých okresov a krajov. Predkladaná právna úprava má za cieľ reagovať aj na tieto aplikačné problémy.

Restoratívna justícia je v podstate filozofický smer, vnímaný ako určitá koncepcia trestania, ktorá verí v to, že k náprave narušených vzťahov spôsobených trestným činom, je možno dospieť prostredníctvom uznania ujmy a potrieb poškodeného a aktívnej podpory páchatel'a k tomu, aby prevzal za svoje správanie zodpovednosť, nahradil spôsobené škody a riešil príčiny, ktoré majú negatívny vplyv na jeho správanie. Restoratívna justícia usiluje o nápravu následku spôsobeného trestným činom prostredníctvom efektívnych a pozitívne definovaných krokov, a tak disponuje zásadným potenciálom - zohľadniť poškodeného i páchatel'a s cieľom pomôcť obom stranám a následne dospieť k žiadúcim zmenám v ich životoch.

Súčasne je však potrebné poukázať aj na to, že retributívna aj restoratívna teória vo všeobecnom zmysle slova majú za cieľ ochranu spoločnosti prostredníctvom reciprocitu a urovnávania stávajúceho stavu. Každý z týchto prístupov pracuje so základnou koncepciou, že spáchanie trestného činu narušuje stav rovnováhy, no navrhujú iné postupy, ako narušenú rovnováhu vrátiť do pôvodného stavu. Z uvedeného predpokladu pre oba prístupy vyplýva, že poškodenému sa má „niečo vrátiť“ a naopak páchateľ má „niečo dať“, pretože svojou protiprávnou činnosťou je „niečo dlžný“ poškodenému aj spoločnosti. Oba prístupy sa zároveň zhodujú v tom, že je potrebné zachovať úmerný vzťah medzi konaním spôsobeným páchateľom a odpoveďou štátu na takéto správanie. Líšia sa iba v spôsobe, ako k tomu dospieť, s čím je možné sa v plnej miere stotožniť. Cieľom každého moderného demokratického štátu by však malo byť nastavenie takého mechanizmu sankcionovania, ktorý bude nielen retributívny, ale aj restoratívny, s dôrazom na potreby poškodeného.

Trestné právo prechádza procesom humanizácie trestania a teda posilnením ideí ukladania alternatívnych trestov.

Cieľom návrhu zákona je aj zefektívniť a debyrokratizovať procesy medzi probačnými a mediačnými úradníkmi a súdmi, okrem iného i presunom kompetencií zo sudcov na probačných a mediačných úradníkov pri vybraných alternatívnych trestoch, najmä pri treste povinnej práce. Nástrojom k dosiahnutiu týchto cieľov je okrem novelizácie zákona o probačných a mediačných úradníkoch aj novelizácia zákona č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej iba „zákon o výkone trestu povinnej práce“).

Jedným z najčastejšie ukladaných alternatívnych trestov je práve trest povinnej práce, ktorý vo svojej podstate obsahuje zásadné prvky prevýchovy páchateľa. Doterajšie výsledky aplikačnej praxe priniesli závery aj o ďalšom pozitívnom aspekte tohto alternatívneho trestu, a tým je osvojovanie si pracovných návykov. Samozrejme, tento prvok vystupuje do popredia najmä pri páchateľoch, ktorí pracovné návyky pred spáchaním trestnej činnosti vybudované nemali. Zákonodarca teda aj prostredníctvom ďalších orgánov štátnej moci trestom povinnej práce tieto pracovné návyky u takýchto páchateľov sčasti buduje.

Prax preukázala pomerne komplikovaný proces od právoplatnosti rozhodnutia súdu až po samotné započatie výkonu trestu povinnej práce odsúdeným. Významné postavenie v tomto procese má probačný a mediačný úradník, ktorý predstavuje sprostredkovateľa medzi rozhodnutím sudcu a skutočným výkonom trestu na strane odsúdeného.

Cieľom návrhu zákona je teda aj zefektívniť a zrýchliť proces výkonu trestu povinnej práce delimitáciou kompetencií z predsedu senátu na probačného a mediačného úradníka, konkrétne úkonov realizovania a nariaďovania trestu povinnej práce, keďže doterajší postup sa z hľadiska rýchlosti a účelovosti javí ako neefektívny.

Požadovaným krokom sa dokáže urýchliť proces začiatku výkonu trestu povinnej práce a zároveň dôjde aj k odbremeneniu trestného oddelenia súdu. Takýto prístup je navyše v plnej zhode s Revíziou výdavkov pre väzenstvo, ktorú vypracoval Útvar hodnoty za peniaze v apríli tohto roka. V zmysle obsahu predmetnej revízie *„je potrebné tiež presunúť na probačných úradníkov časť kompetencií sudcov napr. pri umiestňovaní do výkonu trestu povinnej práce“*. Návrhom tak dôjde k „odbremeniu“ byrokratických postupov sudcov a zefektívneniu činností pri nariaďovaní a výkone trestu povinnej práce zo strany probačných a mediačných úradníkov.

Návrh zákona nemá vplyv na rozpočet verejnej správy, na limit verejných výdavkov, na podnikateľské prostredie, sociálne vplyvy, vplyvy na životné prostredie, na informatizáciu spoločnosti, na služby verejnej správy pre občana a ani vplyvy na manželstvo, rodičovstvo a rodinu.

Návrh zákona je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, nálezmi Ústavného súdu Slovenskej republiky a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi Slovenskej republiky, medzinárodnými zmluvami a inými medzinárodnými dokumentmi, ktorými je Slovenská republika viazaná, ako aj s právom Európskej únie.

Návrh zákona nie je predmetom vnútrokomunitárneho pripomienkového konania.

B. Osobitná časť

K Čl. I

(Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

K bodu 1 (§ 1 ods. 2)

Probačný a mediačný úradník vo funkcii vedúceho štátneho zamestnanca vykonáva probáciu a mediáciu, len ak tak predseda krajského súdu určil v rozvrhu práce, a to v nevyhnutnom čase, počas ktorého nie je možné zabezpečiť riadny výkon probácie a mediácie na okresnom súde v obvode príslušného krajského súdu. To však neplatí, ak ide o vykonávanie mediácie podľa § 2b ods. 2 a 3 (mediácia pri zločinoch a obzvlášť závažných zločinoch). Pre zabezpečenie efektívneho pridelovania vecí predsedami krajských súdov môže dôjsť k ich vyňatiu z rozvrhu práce (v prípade mediácií pri zločinoch a obzvlášť závažných zločinoch), keďže nie každý probačný a mediačný úradník má oprávnenie v zmysle § 2b ods. 3.

K bodu 2 (§ 1 ods. 4)

Uvedené ustanovenie napĺňa základné požiadavky a predpoklady stanovené medzinárodnými právnymi predpismi, ktoré vyžadujú vnútorné systémy kontroly tak, aby mohla byť monitorovaná a vyhodnocovaná činnosť výkonu probácie a mediácie. Novelizovaná právna úprava vymedzuje povinnosti a práva probačných a mediačných úradníkov spôsobom, aby bol riadne zabezpečený dohľad nad výkonom ich činnosti, hodnotenie neutrálnosti, účinnosti a efektívnosti ich práce. Prvok kontroly je pritom možné detekovať už v procese riadenia (zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky), rovnako ako prvky plánovania, organizovania, príkazu na plnenie či koordinovania. Pritom kontrola je nielen integrálnou súčasťou systému riadenia, ale aj jeho kľúčovou úlohou, kľúčovým elementom riadenia, pretože participuje na každom procese v rámci riadenia a je nevyhnutným predpokladom k overeniu správnosti a primeranosti jednotlivých rozhodnutí zapojených zložiek. Pre dobre fungujúci systém je dôležité jasné vymedzenie úloh jednotlivých zložiek (zamestnancov) a ich zodpovednosť za rozhodnutia v rámci svojich kompetencií.

Novelizáciou ustanovenia došlo k zrušeniu Rady pre probáciu a mediáciu (ďalej len „Rada“). Pôvodný zámer zákonodarcu, a teda vytvorenie funkčného poradného systému ministra spravodlivosti v podobe Rady, objektívne nesplnil svoj cieľ. Postavenie Rady, jeho fungovanie a proces bol a naďalej je značne ťažkopádny, pričom nereflektuje požiadavky aplikačnej praxe. Rada počas svojej existencie zasadala v minimálnych intervaloch a nevykázala prakticky žiadnu činnosť. Platné medzinárodné dokumenty pritom vyžadujú pravidelné vyhodnocovanie účinnosti a výkonnosti trestov a opatrení vykonávaných v spoločnosti; to isté platí aj o restoratívnych prístupoch, t. j. mediácii v trestnom konaní a elektronickom monitoringu. Naopak, ako efektívnejšie sa už v minulosti potvrdilo vytvorenie poradných orgánov ad hoc, ktoré pružne, operatívne a efektívne, bez potreby zložitého procesného postupu, reagovali na potreby aplikačnej praxe (napr. v otázke efektívnejšieho využívania elektronického

monitoringu v podmienkach Slovenskej republiky). Zmyslom poradného orgánu ad hoc je, že ide o dočasne alebo špeciálne zriadený orgán „na mieru“, je vytvorený na určitý čas a riešenie konkrétnej úlohy, problému alebo situácie. Členovia poradného orgánu sú vyberaní podľa potreby na základe ich odbornosti alebo skúseností a po dosiahnutí stanoveného cieľa dôjde k jeho rozpusteniu. Vzhľadom aj na doterajšie skúsenosti, kedy sa vytvorenie týchto orgánov ukázalo ako efektívnejšie a pružnejšie, zákonodarca pristúpil k zrušeniu Rady ako celku. Kompetencia ministra spravodlivosti Slovenskej republiky zriaďovať poradné orgány, napríklad aj pre oblasť probácie a mediácie, je explicitne upravená v § 5 ods. 4 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy.

K bodom 3 a 4 [§ 2 ods. 1 písm. a)]

Navrhovaná úprava v bode 4, v súvislosti so zámerom novely zákona o výkone trestu povinnej práce, má za cieľ urýchliť proces výkonu trestu povinnej práce a čiastočne rozšíriť pole kompetencií probačného a mediačného úradníka. V praxi sa preukazujú ako kontraproduktívne viaceré úkony, počas ktorých dochádza k zbytočnej byrokratickej záťaži respektíve tzv. ping-pongovaniu medzi probačným a mediačným úradníkom a sudcom. Konkrétne ide o prípad, kedy po právoplatnosti rozsudku sa tento rozsudok zasiela probačnému a mediačnému úradníkovi na prejednanie podmienok výkonu trestu povinnej práce. Ten ich prejedná a sudca musí následne nariadiť výkon trestu povinnej práce. Následne musí dôjsť aj k uzatvoreniu zmluvy medzi súdom a poskytovateľom trestu povinnej práce, ktorú pripravuje probačný a podpisuje predseda súdu. Ide tak o časovo neefektívny a komplikovaný postup medzi probačným a mediačným úradníkom a sudcom.

Súbežne sa navrhuje zmena v bode 6 odseku, v rámci ktorého sa mení slovné spojenie „pomáhanie poškodenému“ pojmom „kontrola obvineného“ za účelom spresnenia vykonávanej činnosti zo strany probačného a mediačného úradníka. Je tomu tak z dôvodu, že pod probáciu nie je možné radiť pomoc poškodenému a vhodnejším sa javí túto činnosť nahradiť kontrolou obvineného, ak ide o zákaz priblíženia alebo zdržiavania sa v blízkosti obydla poškodeného. V tomto smere je však potrebné uviesť, že aj „kontrola obvineného“ v sebe subsumuje prvok ochrany práv poškodeného, a to napr. využitím inštitútu elektronického monitoringu (zákaz priblíženia sa).

K bodu 5 [§ 2 ods. 1 písm. b) a § 7 ods. 2]

V ustanovení sa pojem „spor“ nahrádza pojmom „konflikt“. Účelom mediácie v trestných veciach, ako jedného z restoratívnych programov, je efektívne urovanie, alebo aspoň zmiernenie konfliktného stavu spojeného s trestným činom a odstránenie, náprava, alebo zmiernenie jeho následkov. Hlavným cieľom mediácie v trestných veciach je obnoviť stav, ktorý vzniklo z konfliktu medzi poškodeným a páchatelom. Mediáciu v trestných veciach nemožno zamieňať s procesným prejednávaním a rozhodnutím trestnej veci mimo štandardného konania.

Alternatívne riešenie súdnych sporov prostredníctvom mediácie je možné považovať za riešenie problému spočívajúceho v právnej otázke, alebo ohľadom určitých zákonných práv, povinností a záujmov medzi dvoma, alebo viacerými stranami. Daná problematika sa vzťahuje na spory, ktoré vznikajú z občianskoprávných, rodinnoprávných, obchodných, záväzkových a pracovnoprávných vzťahov, prípadne aj na cezhraničné spory, ktoré vznikajú z obdobných právnych vzťahov. Preto nie je žiadúce mediáciu v trestných veciach zamieňať s mediáciou v civilných veciach. Povaha mediácie v civilných veciach predpokladá, že pri riešení sporu sú si jednotlivé strany rovné z morálneho hľadiska (nemajú pridelené role poškodený/páchateľ), často majú zodpovednosť, o ktorú je potrebné sa podeliť. Aj z tohto dôvodu sa javí ako vhodnejšie aplikovať pojem "konflikt", ktorý nie vždy musí vyústiť do súdneho sporu, práve naopak, môže byť riešený aj inými spôsobmi.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky si uvedomuje, že uvedeným návrhom zákonného ustanovenia otvára pomyselné dvere k precizácii restoratívnych programov vykonávaných v podmienkach Slovenskej republiky, pričom aj stávajúce projekty (Restoratívna a alternatívna justícia pre každého a Šanca na návrat 2) budú tým mŕľníkom, ktorý v rámci legislatívnych úprav citovaných projektov prinesú o. i. zmeny v právnej úprave restoratívnej justície (a tým aj restoratívnych programov). Preto sa javí ako potrebné zmenu sporu za konflikt výslovne upraviť v tomto zákone, vrátane mediácie ako osobitnej ozdravnej formy za účasti ďalších subjektov alebo komunity.

K bodu 6 (§ 2 ods. 3)

Ustanovenie sa presúva do § 2b ods. 6.

K bodu 7 (§ 2a a 2b)

K §2a

Potreba osobného kontaktu s odsúdenými, ktorým bol uložený ochranný dohľad podľa § 76a Trestného zákona, je v záujme zachovania vyššej kontroly naplňovania účelu ambulantného ochranného liečenia a vykonávania dohľadu nad páchatelom.

V právnom poriadku doposiaľ absentujúca legálna definícia probačného a ochranného dohľadu dostáva svoju podobu a oddeľuje sa od rozdrobenej úpravy v jednotlivých inštitútoch, v ktorých ho možno využiť. Definuje sa probačný aj ochranný dohľad, jeho účel a jeho výkon probačnými a mediačnými úradníkmi. V rámci probačného dohľadu uloženého mladistvému páchatelovi je kladený dôraz na možnosť jeho nápravy, resp. „prevýchovy“, aj z pohľadu „desistencie“ (*„desistencia“ je proces, prostredníctvom ktorého mladistvý páchatel prestane páchať trestnú činnosť a udržiava stav nepáchania trestného činu aj s pomocou intervencií probačného a mediačného úradníka*).

Navrhované nové ustanovenie § 2a ods. 1 definuje pojem probačný dohľad ako osobitný nástroj kontroly a podpory obvineného v trestnom konaní, ktorý je predmetom pôsobnosti probačného

a mediačného úradníka. Cieľom tohto ustanovenia je poskytnúť zákonnú definíciu probačného dohľadu ako systematickej a opakovanej formy práce s obvineným trestného činu, ktorá zahŕňa najmä pravidelný osobný kontakt medzi páchatelom a úradníkom.

Probačný dohľad plní najmä preventívnu, kontrolnú a podpornú funkciu. Umožňuje štátu aktívne sledovať a vyhodnocovať, ako obvinený plní obmedzenia a povinnosti, ktoré mu boli uložené rozhodnutím súdu alebo iného orgánu činného v trestnom konaní, napríklad počas podmieneného odsúdenia so stanoveným dohľadom alebo v prípade trestov a opatrení ukladaných v súvislosti s alternatívnymi formami trestania.

Zároveň vytvára priestor pre individuálny prístup zo strany probačného a mediačného úradníka, ktorého úlohou nie je len kontrola, ale aj podpora resocializácie obvineného a jeho začlenenia do spoločnosti bez opätovného páchania trestnej činnosti. Je teda nástrojom trestného práva, ktorého cieľom je sledovať a kontrolovať správanie obvineného, aby sa zabezpečilo dodržiavanie stanovených povinností a podmienok, poskytovať odborné vedenie, podporu a pomoc obvinenému v procese jeho resocializácie a reintegrácie do spoločnosti, znižovať riziko opakovania jeho trestnej činnosti (recidívy) prostredníctvom preventívnych a nápravných opatrení, a tým zabezpečiť ochranu spoločnosti pred možnou ďalšou trestnou činnosťou. Probačný dohľad tak predstavuje kombináciu kontroly a podpory, ktorá má pozitívny vplyv nielen na samotného obvineného, ale aj na celú komunitu.

Zavedenie tohto ustanovenia zároveň zvyšuje právnu istotu všetkých subjektov trestného konania tým, že pojem probačného dohľadu je výslovne a jednoznačne definovaný priamo v zákone. Táto právna úprava je v súlade s modernými trendmi v oblasti trestnej politiky, ktoré kladú dôraz na alternatívne formy trestania, obnovu a reintegráciu páchatelov a znižovanie recidívy.

Ochranný dohľad je opatrenie, ktorého cieľom je posilniť ochranu spoločnosti pred možnou protispoločenskou činnosťou páchatelov činov inak trestných, ktorí nie sú pre nepríčetnosť trestne zodpovední (napríklad osoby s duševnými poruchami alebo závislosťami), monitorovať a regulovať ich správanie, ktoré by mohlo byť nebezpečné pre spoločnosť, podporiť dokončenie nápravy obvineného prostredníctvom cielenej starostlivosti a dohľadu, ktoré sú prispôbené jeho špecifickým potrebám, a tým prispieť k dlhodobej prevencii trestnej činnosti a zníženiu rizika recidívy.

K § 2b

Zavádza sa nový pojem mediácia v trestnom konaní. Ide o dobrovoľný proces riešenia konfliktu medzi obvineným a poškodeným. Vo vhodných prípadoch môže byť mediácia vykonaná aj za účasti ďalších subjektov alebo komunity. Uvedené ustanovenie poskytuje priestor pre probačných a mediačných úradníkov vykonávať široké rodinné kruhy a kruhy pre stanovenie trestu.

Návrh explicitne stanovuje možnosť využitia mediácie aj na prípady zločinov a obzvlášť závažných zločinov vo štádiu vykonávacieho trestného konania, ak je to v záujme obete a za dodržania prísnych bezpečnostných a procesných záruk. Cieľom tejto úpravy je posilniť postavenie obete v trestnom konaní a umožniť jej aktívne participovať na riešení následkov trestného činu. Základným princípom navrhovanej úpravy je dobrovoľnosť a informovaný súhlas všetkých strán, pričom osobitný dôraz sa kladie na ochranu obete.

Obeti je zaručené právo kedykoľvek svoj súhlas s mediáciou odvolať, čím sa predchádza akémukoľvek nátlaku alebo sekundárnej viktimizácii. Mediácia v týchto prípadoch je možná len po dôkladnom zvážení všetkých bezpečnostných hľadísk, pričom každý prípad musí byť individuálne posúdený s ohľadom na riziká a potreby obete.

Dôležitou podmienkou je aj to, že páchateľ uzná základné skutkové okolnosti prípadu, čím sa zabráňuje zneužitiu mediácie na popieranie viny alebo znižovanie zodpovednosti.

Návrh zároveň stanovuje, že mediáciu v týchto prípadoch môže vykonávať len probačný a mediačný úradník so špecializovaným oprávnením, čím sa zabezpečuje vysoký štandard odbornosti, nestrannosti a schopnosti mediátora zvládať náročné a citlivé situácie. Naplnenie podmienky „špecializácie“ sa vzťahuje aj na vedúceho probačného a mediačného úradníka, keďže vo svojej podstate je rovnako rádovým probačným a mediačným úradníkom v zmysle ustanovenia § 1 ods. 2 úpravy.

Navrhovaná právna úprava má prispieť k väčšej spokojnosti obetí s priebehom trestného konania, k efektívnejšej resocializácii páchateľov prostredníctvom prijatia zodpovednosti, ako aj k zníženiu recidívy a prevencii ďalšej kriminality. Zároveň tento návrh posilní dôveru verejnosti v trestnú justíciu prostredníctvom rozšírenia alternatívnych, humánnych a individuálne prispôbených riešení.

Predkladateľ návrhu tiež reflektuje moderné trendy v trestnej politike, ktoré smerujú k väčšiemu zapojeniu obetí a využívaniu restoratívnych prístupov aj pri závažnejších trestných činoch, pričom kladie dôraz na ochranu obetí a bezpečnosť a odbornosť vykonávateľov mediácie. Zároveň sa zohľadňuje princíp zakotvený v čl. 2 ods. 4 Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy č. R (99) 19 o mediácii v trestných veciach, podľa ktorého by mediácia v trestných veciach mala byť dostupná vo všetkých štádiách trestného konania.

Odsek 4 je iba nové formálne začlenenie ustanovenia § 2 ods. 3 zákona.

K bodu 8 [§ 3 ods. 1 písm. f) a g)]

K písm. f)

Probačný a mediačný úradník sa vo svojej každodennej praxi podieľa na prevencii trestnej činnosti a riadi sa princípmi restoratívnej (obnovujúcej) justície, ktorá kladie dôraz na nápravu spôsobenej škody, zodpovednosť páchateľa za svoje konanie a obnovu vzťahov medzi všetkými

zúčastnenými stranami. V zmysle novodobej trestnej politiky sa počas svojej činnosti zameriava nielen na to, aby do procesu riešenia dôsledkov trestného činu zapojil obvineného a poškodeného, ale aj komunitu, v ktorej sa čin stal. Cieľom tejto činnosti je tak zvýšiť mieru prevzatia zodpovednosti páchatelom a umožniť poškodenému vyjadriť svoje potreby a očakávania. Zároveň sa tým posilňuje dôvera v justičný systém a prispieva sa k celkovej bezpečnosti a stabilite komunity. Jeho činnosť má zároveň významný ľudský rozmer, keďže sa zameriava na podporu resocializácie a integrácie páchatel'a, zmiernenie utrpenia obetí trestnej činnosti a podporu spravodlivého usporiadania narušených spoločenských vzťahov.

Probačný a mediačný úradník tak predstavuje dôležitý článok v systéme trestnej justície, najmä v oblasti výkonu alternatívnych trestov a opatrení, ako aj pri realizácii mediačných procesov medzi obvineným a poškodeným. V rámci svojej činnosti sa aktívne podieľa na prevencii trestnej činnosti, a to prostredníctvom priamej práce s jednotlivcami, ktorí sa dopustili protiprávneho konania, ako aj s osobami, ktorým bola trestným činom spôsobená ujma.

Takýto prístup napomáha:

- zvýšeniu miery zodpovednosti páchatel'a za vlastné konanie,
- umožneniu poškodenému vyjadriť svoje potreby, pocity a očakávania,
- posilneniu sociálnych väzieb a dôvery v spravodlivý a humánný systém trestného práva,
- prevencii recidívy prostredníctvom podpory pozitívnej zmeny správania.

Vzhľadom na to, že sa na takýto prístup v medzinárodných aktoch kladie čoraz väčší dôraz, javí sa ako žiaduce podporiť ho v podmienkach Slovenskej republiky aj legálne.

K písm. g)

Navrhovanou úpravou sa precizuje právna úprava pôsobnosti probačného a mediačného úradníka v súvislosti s výkonom kontroly uloženého opatrenia zákazu priblíženia sa alebo zákazu zdržiavania sa v blízkosti obydľia poškodeného. Pôvodné znenie ustanovenia vymedzovalo činnosť probácie ako „pomáhanie poškodenému“, čo však nezodpovedá základnému účelu probácie ako inštitútu, ktorý sa primárne zameriava na prácu s páchatelom, nie s poškodeným. Z uvedeného dôvodu sa predmetné ustanovenie vypúšťa z pôvodného znenia § 2 ods. 1 písm. a) bod 6 a presúva sa do časti, ktorá sa týka činností probačného a mediačného úradníka. Úprava reflektuje aplikačnú prax, najmä v prípadoch, keď je vo veci uložený zákaz priblíženia sa alebo zákaz zdržiavania sa v blízkosti obydľia poškodenej osoby, a to buď s využitím technických prostriedkov kontroly podľa § 6 zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí v trestnom konaní technickými prostriedkami, alebo prostredníctvom zariadenia varovania blízkosti podľa § 7 citovaného zákona.

K bodu 9 [§ 3 ods. 2 písm. c)]

Ustanovenie bolo doplnené o zabezpečenie hospodárnosti a plynulosti konania v nadväznosti na nepretržité využívanie rovnakého technického prostriedku.

Písomný pokyn predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora (prípadne písomnej žiadosti riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody) je základným predpokladom pre postup probačného a mediačného úradníka, ktorý zabezpečuje preskúmanie splnenia podmienok pre prípadné použitie technických prostriedkov na kontrolu výkonu rozhodnutí.

Dochádza k doplneniu ustanovenia v tom zmysle, že písomný pokyn predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora nie je potrebný, ak už vo veci bola nariadená kontrola technickými prostriedkami, pričom pred jej uložením bol zrealizovaný inštitút predbežného šetrenia (ďalej len „IPŠ“). Ide o situácie, ak bola napr. nahradená väzba dohľadom probačného a mediačného úradníka technickými prostriedkami, teda obvinený má technický prostriedok respektíve tzv. „náramok“. Následne mu sudca uloží trest spojený s kontrolou technickými prostriedkami. Nebude teda potrebné, aby sa pred uložením trestu spojeného s aplikovaním technických prostriedkov znova realizovalo IPŠ, ale aby sa iba kontinuálne pokračovalo v už prebiehajúcim monitoringu. V praxi tak ide o zjednodušenie a urýchlenie postupu pri ukladaní trestu spojeného s kontrolou technickými prostriedkami. Na druhej strane to však samozrejme nebráni tomu, aby sudca, podľa uváženia v prípade zmeny podmienok výkonu kontroly, vydal pokyn na realizáciu IPŠ.

V praxi ide o prípady, kedy výkon súdom uloženého elektronického monitoringu nasleduje po situácii, kedy obvinený už vo veci elektronický monitoring nariadený má (napr. má nahradenú väzbu a súd mu ukladá trest s využitím elektronického monitoringu). Častokrát pritom ide o prípady, kedy je medzi rozhodnutím o väzbe a rozhodnutím o vine obvineného pomerne krátky časový odstup. Navrhovaná novelizácia ustanovenia, s ohľadom na časový úsek preskúmania podmienok kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami pri nahradení väzby a rozhodnutím vo veci, je legálna, legitímna, hospodárna a efektívna.

Uvedené sa navrhuje s ohľadom na zachovávanie hospodárnosti a efektívnosti využívania verejných prostriedkov pri rešpektovaní legálneho a legitímneho zásahu do ústavných práv a slobôd (napr. obmedzenie slobody pohybu a pobytu, obmedzenie práva na súkromie).

K bodu 10 (§ 3 ods. 3)

Návrhom sa odstraňuje zbytočný (neúmerný) úradný postup, pričom predkladateľ zastáva názor, že prokurátor nie je ústredným činiteľom v procese mediácie - urovanie sporu v rámci mediácie by tak vo svojej podstate nemalo závisieť len na jeho súhlase. Takáto aktivita môže prebiehať aj na „pozadí“ celého trestného konania. Výsledky mediácie nie sú pre orgány činné v trestnom konaní záväzné a aj keď výsledok mediačného procesu nemá vplyv na postup prokurátora, môže ovplyvniť postup sudcu po podaní obžaloby.

Aktuálna verzia zákonnej úpravy vychádza z Odporúčania Rady Európy č. (99)19, týkajúceho sa mediácie v trestných veciach, v súlade s ktorým „...je potrebné zaistiť, aby rozhodovanie o postúpení trestnej veci k mediácii, rovnako tak, ako hodnotenie výsledku procesu mediácie, bolo vyhradené orgánom činným v trestnom konaní (čl. 9 Odporúčania Rady Európy č. (99)19). Neskoršie odporúčanie, konkrétne *Recommendation CM/Rec (2018) of the Committee of*

*Ministers to Member States concerning Restorative Justice in Criminal Matters*¹, však vymedzilo, že restoratívne súdnictvo sa môže aplikovať v ktorejkoľvek fáze trestného súdnictva. Odkazy na restoratívne právo môžu podať orgány činné v trestnom konaní a justičné orgány alebo si ich môžu vyžiadať samostatne strany. Restoratívna justícia by mala byť všeobecne dostupnou službou. Typ, závažnosť alebo geografické umiestnenie spáchaného trestného činu by samy osebe nemali brániť tomu, aby sa obetiam a páchateľom ponúkla restoratívna spravodlivosť.

Odporúčanie definuje restoratívnu justíciu ako akýkoľvek proces, ktorý umožňuje osobám poškodeným trestným činom a osobám zodpovedným za túto škodu, ak s tým slobodne súhlasia, aktívne sa podieľať na riešení vecí vyplývajúcich zo spáchaného trestného činu pomocou vyškolenej a nestrannej tretej strany (sprostredkovateľa).

Z uvedených rozdielov odporúčania (99) a odporúčania (2018) je zreteľný posun v prístupe, dostupnosti ako aj nazeraní na restoratívnu spravodlivosť zo strany justičných orgánov, odborníkov z praxe, akademikov, ale aj tvorcov politík v celej Európe aj mimo nej. Vzhľadom na uvedené pre Slovenskú republiku vyplývajú určité záväzky na medzinárodnej scéne a súčasné platné právne predpisy by nemali limitovať výkon restoratívnej justície cez striktné súhlasy orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ak účastníci konania si sami vyžadujú účasť na restoratívnom stretnutí.

Preto je namieste, s prihliadnutím na Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2023 až 2027, opätovne pristúpiť k úprave právnych predpisov, konkrétne zákona o probačných a mediačných úradníkoch tak, aby Slovenská republika reagovala na záväzky vyplývajúce z medzinárodnej úpravy a súčasné platné právne predpisy nelimitovali výkon restoratívnej justície striktnými súhlasmi orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ak účastníci konania si sami vyžadujú účasť na restoratívnom stretnutí.

K bodu 11 (§ 3 ods. 6 až 8)

Navrhované ustanovenia posilňujú postavenie probačného a mediačného úradníka v trestnom konaní, rozširujú jeho kompetencie v oblasti práce s mladistvými, poškodenými a pri výkone alternatívnych trestov. Zároveň reflektujú moderné trendy v trestnej politike, smerujúce k individualizácii prístupu, ochrane práv obetí a podpore restoratívnej justície.

Cieľom navrhovaného odseku 6 je reflektovať osobitné potreby mladistvých obvinených a obvinených blízkych veku mladistvým v trestnom konaní. Mladiství ako osoby, ktoré nedovršili štrnásť rok a neprekročili osemnásť rok svojho veku a osoby blízke veku mladistvým ako osoby, ktoré dovŕšili osemnásť rok svojho veku a neprekročili dvadsaťjeden rok svojho veku v zmysle Trestného zákona sú z hľadiska psychického vývinu, sociálneho zázemia a miery zodpovednosti osobitne zraniteľnou skupinou.

¹ Odporúčanie Rady Európy CM/Rec (2018) uznáva, že „restoratívna justícia môže dopĺňať tradičné trestné konanie, alebo sa môže používať ako alternatíva k tomuto konaniu“.

Probačný a mediačný úradník preto pri výkone svojej činnosti venuje tejto skupine zvýšenú pozornosť, a to najmä v oblasti prevencie recidívy, individuálneho prístupu a podpory pri resocializácii. Za týmto účelom probačný a mediačný úradník spolupracuje s rodičmi, poručníkom a inými osobami, ktorým bol mladistvý páchateľ zverený do osobnej starostlivosti. Ustanovenie je v súlade s medzinárodnými štandardmi, najmä s Odporúčaním č. Rec(2003)20 Výboru ministrov členským štátom o nových spôsoboch riešenia delikvencie mladistvých a úlohe justície pre mladistvých.

Navrhované ustanovenie odseku 7 explicitne rozširuje a kladie dôraz na pôsobnosť probačného a mediačného úradníka aj na oblasť pomoci poškodeným osobám a osobám dotknutým trestným činom. Cieľom je podporiť obnovu a zmierenie medzi páchateľom a poškodeným, ako aj minimalizovať negatívne dôsledky trestného činu na obeť. Probačný a mediačný úradník poskytuje podporu pri odstraňovaní následkov trestného činu, sprostredkúva kontakt medzi stranami a napomáha pri uzatváraní dohôd o náhrade škody alebo inej forme satisfakcie. Toto ustanovenie je v súlade s princípmi restoratívnej justície a odporúčaniami Rady Európy v oblasti práv obetí trestných činov.

Ustanovenie upravuje povinnosť probačného a mediačného úradníka sprostredkovať vhodný druh probačného programu pre obvinených, ktorým bol uložený trest nespojený s nepodmienečným odňatím slobody. Cieľom je zabezpečiť individuálny prístup k výkonu alternatívnych trestov, zvýšiť efektivitu probácie a podporiť resocializáciu páchateľov. Probačný program sa určuje s prihliadnutím na osobnosť páchateľa, povahu a závažnosť trestného činu, ako aj na možnosti a potreby páchateľa a obete a v neposlednom rade sa zohľadňuje metodiky a programy vytvorené Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky. Toto opatrenie má prispieť k zníženiu recidívy, k lepšiemu začleneniu páchateľov do spoločnosti a k výkonu tzv. „trestu na mieru“.

K bodu 12 (§ 3 ods. 10)

Ide o formálne prispôsobenie pojmológie, v úzkom súvisi s ustanovením § 2 ods. 1 bod 1.

K bodu 13 (§ 3a)

Zámer zmeny spočíva v odlišnom postavení vedúceho probačného a mediačného úradníka ako doteraz a definuje kompetencie vedúceho probačného a mediačného úradníka. Vedúci probačný a mediačný úradník má medzi probačnými a mediačnými úradníkmi špecifické postavenie, zo svojej pozície riadi kontroluje a metodicky usmerňuje probačných a mediačných úradníkov v obvode krajského súdu, v ktorom pôsobí. Musí poznať lokálne podmienky na výkon probácie a mediácie a podľa toho prispôbiť úkony, ktoré chce v dotknutom kraji rozvíjať.

Za účelom kontroly činnosti probačného a mediačného úradníka môže nahliadať do spisového materiálu a zúčastniť sa ktorejkoľvek probácie a mediácie v trestnom konaní v obvode príslušného krajského súdu.

Vedúci probačný a mediačný úradník sa môže zúčastniť probácie či mediácie vo výnimočných prípadoch, ak to považuje za potrebné, alebo ak to požaduje dotknutý probačný a mediačný úradník. Cieľom je, aby mohol byť vedúci probačný a mediačný úradník fyzicky (osobne) prítomný pri vybraných úkonoch.

Vzhľadom na to, že štát má snahu zjednocovať výkon probácie a mediácie, samozrejme s dôrazom na rôznorodosť a špecifické potreby jednotlivých krajov, výslovne ukotvil kompetenciu vedúceho probačného a mediačného úradníka o možnosť kontroly takéhoto jednotného výkonu, a to aj s ohľadom na aplikovanie elektronického monitoringu. Ministerstvo spravodlivosti iba koncepčne a metodicky kontroluje jednotný výkon probácie a mediácie. Ustanovením sa vo všeobecnosti upevňuje kontrolná činnosť vedúceho probačného a mediačného úradníka voči probačným a mediačným úradníkom v podmienkach príslušného krajského súdu, a to nielen vo vyššie spomenutom jednotnom výkone probácie a mediácie, ale aj v dodržiavaní metodických pokynov vydávaných Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré aktuálne vytvorilo ucelenú metodiku probácie a mediácie a ktorú bude priebežne prispôsobovať potrebám aplikačnej praxe. Ide tak o ucelený komplex opatrení (legislatívne zmeny a tvorba metodiky), ktoré prináša výraznejšiu istotu najmä pre probačných a mediačných úradníkov vykonávajúcich svoju činnosť.

Zmenou prístupu štátu v jeho trestnej politike postupne rastú požiadavky voči vedúcim probačným a mediačným úradníkom, a to aj v otázke výkonu trestu povinnej práce či úspešnej realizácii uložených obmedzení a povinností zo strany obvineného. Práve trest povinnej práce je vhodným alternatívnym trestom, kedy si obvinený osvojuje pracovné návyky a „spláca svoj dlh“ voči spoločnosti spôsobený jeho protiprávnou činnosťou. Vedúci probačný a mediačný úradník by tak aj svojím aktívnym prístupom mal podporiť úspešný výkon tohto trestu v obvode príslušného krajského súdu, a to aj vyhľadávaním nových možností pre jeho výkon (hľadanie, sietovanie a tvorba spolupráce s poskytovateľmi trestu povinnej práce). Ak je v podmienkach kraja ukladaný vysoký počet trestov povinných prác, cieľom vedúceho probačného a mediačného úradníka by malo byť to, aby mal dostatok poskytovateľov a zároveň prípadnú špecializáciu probačných a mediačných úradníkov na takúto agendu. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky môže mať predstavu o fungovaní probácie a mediácie v celoštátnom hľadisku, avšak jej konkrétne kontúry musia dať práve vedúci probační a mediační úradníci. Práve aktívny prístup vedúceho probačného a mediačného úradníka má zásadný vplyv na riadny a efektívny výkon trestu povinnej práce v obvode jeho krajského súdu a otvára tak pole pre sudcov v jeho obvode, aby nepocitovali prekážky pri jeho ukladaní.

Vedúci probačný a mediačný úradník samozrejme môže spolupracovať s probačným a mediačným úradníkom na vyhľadávaní nových možností na výkon trestu povinnej práce a realizácie uložených obmedzení a povinností, túto skutočnosť nie je potrebné uvádzať v zákone. Avšak zákonom sa zdôrazňuje, že vedúci probačný a mediačný úradník nesie zodpovednosť za dôsledné vykonávanie tejto činnosti vo svojom obvode [§ 3a ods. 1 písm. d)].

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky sa zameralo na skvalitnenie a upevnenie spolupráce medzi probačnými a mediačnými úradníkmi a inými orgánmi štátnej správy za účelom lepšieho a efektívnejšieho výkonu probačnej a mediačnej činnosti a aplikovania alternatívnych trestov do praxe. Cieľom je vytvorenie čo najlepších podmienok pre realizáciu uložených obmedzení a povinností zo strany obvineného, resp. realizáciu alternatívnych trestov. Bolo totiž zistené, že nie všetky orgány štátnej správy majú vedomosť o postavení a činnosti probačných a mediačných úradníkov v systéme trestnej politiky štátu.

Vedúci probačný a mediačný úradník má významné postavenie aj v otázke prípravy a vzdelávania probačných a mediačných úradníkov. Okrem toho, že sa podieľa na ich odbornej príprave organizovanej najmä Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky a Justičnou akadémiou Slovenskej republiky, vo svojej pôsobnosti priebežne analyzuje vzdelávacie potreby probačných a mediačných úradníkov.

Vedúci probačný a mediačný úradník má v neposlednom rade špecifické postavenie aj vo vzťahu k elektronickému monitoringu, keďže v rozsahu svojej pôsobnosti spravuje a zodpovedá za regionálny sklad technických zariadení a zabezpečuje ich distribúciu v obvode príslušného krajského súdu.

Novinkou v povinnostiach vedúcich probačných a mediačných úradníkov je príprava plánu rozvoja výkonu probácie a mediácie na nasledujúci kalendárny rok. Ide o reakciu na víziu toho, aké postavenie by mal mať vedúci probačný a mediačný úradník. Jeho pozícia by mala byť v budúcnosti viac manažérska a očakáva sa od neho jasná vízia smerovania jeho regiónu. Nakoľko Slovenská republika je pomerne špecifický región, v rámci ktorého je potrebné uplatňovať aj tzv. „riešenia na mieru“, bude práve na vedúcom probačnom a mediačnom úradníkovi, aby na takéto špecifické požiadavky regiónu reagoval práve požadovaným plánom rozvoja. Inak povedané, plán rozvoja výkonu probácie a mediácie má byť uskutočnený prioritne na lokálnej úrovni, nakoľko musí zohľadňovať požiadavky regiónov. Jeho obsahom sú pripravované kroky vedúceho probačného a mediačného úradníka na najbližší kalendárny rok, najmä v oblasti sieťovania a zefektívňovania činností probačných a mediačných úradníkov.

Tento plán predkladá predsedovi krajského súdu a Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky a tento ho aj vyhodnocuje. Podrobnosti určí interný akt Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Uvedené ustanovenie reaguje na zabezpečenie plynulého výkonu funkcie vedúceho probačného a mediačného úradníka za účelom efektívnej správy probácie a mediácie.

K bodu 14 (§ 4 ods. 1)

Zosúladenie terminológie s aktuálne platnou právnou úpravou v zákone č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

K bodom 15 a 16 (§ 4 ods. 2 až 4)

Navrhované doplnenie reaguje na problémy aplikačnej praxe, kedy probační a mediační úradníci potrebujú súčinnosť príslušníkov PZ pri kontrole dodržiavania zákazu požívať alkohol alebo iné návykové látky.

Ide o precizovanie súčinnosti subjektov podieľajúcich sa na prevencii kriminality - súdov a Policajného zboru. Napriek tomu, že viaceré právne predpisy upravujú spoluprácu a súčinnosť subjektov verejného i súkromného sektoru, ako i jej základné zásady (Trestný poriadok, zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon NRSR č. 171/1993 Zb. o Policajnom zbore), nepokrývajú všetky možné prípady potrebnej praktickej - technickej súčinnosti medzi organizáciami. V aplikačnej praxi dochádza k nejednotnému riešeniu súčinnosti v jednotlivých regiónoch, resp. súdnych obvodoch pri zabezpečovaní dohľadu nad správaním obvinených, odsúdených alebo kontrolovaných osôb, ktorým bola uložená sankcia nespojená s odňatím slobody. Napriek tomu, že probačný úradník ako osoba poverená výkonom rozhodnutia súdu (§ 4 ods. 2 zákona o probačných a mediačných úradníkoch) má možnosť využiť spoluprácu polície pri ochrane života a zdravia alebo získavať potrebné údaje, nedochádza v praxi k systémovej súčinnosti pre účely overenia dodržania zákazu požívať alkohol, najmä v prípadoch, v ktorých nebola nariadená kontrola technickými prostriedkami.

Navrhovaným doplnením zákona sa reaguje na požiadavky aplikačnej praxe v zmysle rozšírenia okruhu subjektov oprávnených poskytovať súčinnosť probačnému a mediačnému úradníkovi. Prax preukázala, že pre zabezpečenie efektívneho výkonu činností probačného a mediačného úradníka je vo viacerých prípadoch žiaduce, aby súčinnosť mohla poskytnúť aj obecna polícia, ktorá v konkrétnych regiónoch disponuje podrobnou znalosťou miestnych pomerov, tzv. miestnou znalosťou, a vie efektívnejšie reagovať. Zákonodarca týmto zároveň reaguje na potrebu odbremenenia Policajného zboru Slovenskej republiky, pričom obecna polícia predstavuje vhodný a efektívny doplnkový nástroj spolupráce. Poskytnutie súčinnosti obecnou políciou bude fakultatívne a bude závisieť od konkrétnych okolností prípadu a rozhodnutia probačného a mediačného úradníka. Ide o rozšírenie možností výkonu probačnej činnosti, nie o povinné ustanovenie exkluzívneho partnera v tejto oblasti. Zámer vychádza aj z existujúcej spolupráce založenej na podpísanom memorande o spolupráci medzi Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky a Združením náčelníkov obecných a mestských polícií Slovenska, ktorého cieľom je posilniť koordináciu a zefektívniť činnosti zamerané na prevenciu kriminality, dohľad nad dodržiavaním povinností a obmedzení a ochranu poškodených osôb.

K bodu 17 (§ 4 ods. 7)

Navrhované ustanovenie vytvára zákonné predpoklady na vzájomnú výmenu informácií, s cieľom zabezpečiť plynulý most medzi výkonom trestu odňatia slobody a následnou probačnou alebo postpenitenciárnou fázou a naopak, čím sa vytvorí odbornému personálu ucelený obraz o osobe a o tom, aké kroky už takáto osoba vykonala, od terapeutických programov cez rekvalifikačné kurzy, odborné prednášky a podobne. Zároveň tento komplexný súbor

informácií zvyšuje možnosti ďalších intervencií cielene prispôbiť reálnym potrebám jednotlivca.

K bodu 18 (§ 5 ods. 2)

Vzdelávanie probačných a mediačných úradníkov patrí medzi kľúčové aspekty kvalitného výkonu probácie a mediácie. Je potrebné uviesť, že kvalitný výkon probácie a mediácie má naplniť cieľ ich práce spočívajúci najmä v znížení recidívy páchatel'ov pri probácii, či odstránení nežiadúceho stavu pri mediácii. Zákonodarca teda prichádza so zmenou, ktorá rozširuje možnosti zabezpečenia vzdelávania pre probačných a mediačných úradníkov aj na iné subjekty ako je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Zákonodarca navrhovaným ustanovením umožňuje, aby mohli vzdelávanie realizovať aj iné inštitúcie, ako napríklad Justičná akadémia Slovenskej republiky. Uvedená legislatívna zmena má priniesť tak skvalitnenie odbornej prípravy, ako aj rozšírenie možností vzdelávať sa pre probačných a mediačných úradníkov aj prostredníctvom iných vhodných subjektov.

K bodu 19 (§ 6 ods. 2)

Probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej funkcie povinný v praxi postupovať nielen v súlade s pokynmi nielen predsedu senátu, samosudcu, v prípravnom konaní prokurátora, ale aj vedúceho probačného a mediačného úradníka. Ten zodpovedá za jeho odborné vedenie, koordináciu činností, metodické usmerňovanie a kontrolu výkonu probačno-mediačných činností. Vedúci probačný a mediačný úradník zabezpečuje, aby výkon činnosti jednotlivých úradníkov zodpovedal zákonným požiadavkám, metodickým usmerneniam Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ako aj interným predpisom. Od probačného a mediačného úradníka sa preto vyžaduje, aby vykonával zverené úlohy v súlade s pokynmi vedúceho probačného a mediačného úradníka a ak je to žiaduce, priebežne konzultoval odborné a metodické otázky súvisiace s jeho činnosťou. Takto nastavené kompetencie zabezpečujú jednotné uplatňovanie právnej úpravy a odbornej metodiky v rámci činnosti probačných a mediačných úradov, ako aj kontinuitu, efektívnosť a kvalitu výkonu ich pôsobnosti v oblasti trestnej justície.

Doplnenie ustanovenia o vedúceho probačného a mediačného úradníka tak obsahovo nadväzuje na nové ustanovenie § 3a.

K bodu 20 (§ 6 ods. 6)

V mimoriadnych prípadoch je probačný a mediačný úradník oprávnený požiadať vedúceho probačného a mediačného úradníka o jeho osobnú účasť na výkone činností súvisiacich s probáciou a mediáciou v trestnom konaní. Táto žiadosť môže byť odôvodnená najmä zložitosťou a citlivosťou prípadu, potrebou odbornej konzultácie, zaistením bezpečnosti v prípade konfliktnej situácie, metodickej podpory či dokonca riešenia prípadu s vysokým spoločenským dopadom alebo medializáciou. O spôsobe a rozsahu účasti vedúceho probačného a mediačného úradníka rozhoduje sám vedúci probačný a mediačný úradník na základe

posúdenia okolností prípadu, personálnych kapacít a organizačných možností príslušného okresu/kraju.

Vhodnou je písomná forma žiadosti, ale v naliehavých prípadoch je možné žiadosť predložiť aj ústne, s následným písomným potvrdením. Žiadosť by mala obsahovať stručný popis prípadu, dôvod žiadosti o účasť vedúceho probačného a mediačného úradníka, navrhovaný termín a miesto výkonu činnosti a predpokladaný rozsah účasti.

K bodu 21 (§ 6 ods. 10 a 11)

Medzi povinnosti probačného a mediačného úradníka v legálnom znení sa dopĺňa v rámci vykonávacieho konania povinnosť vykonať úkony potrebné pre výkon trestu povinnej práce. Ustanovenie obsahovo nadväzuje na snahu zákonodarcu novelizovať zákon o výkone trestu povinnej práce, cieľom ktorej je zefektívniť postup výkonu trestu povinnej práce. Súčasný spôsob realizácie výkonu trestu povinnej práce, v zmysle ktorého o výkone trestu povinnej práce rozhoduje predseda senátu, prípadne samosudca, predstavuje značnú administratívnu záťaž pre sudy a zároveň spôsobuje zbytočné časové prietahy medzi právoplatnosťou rozsudku a reálnym začiatkom výkonu trestu zo strany odsúdeného.

Ako efektívnejší a operatívnejší postup sa javí, aby výkon trestu povinnej práce po právoplatnosti rozhodnutia nariaďoval priamo probačný a mediačný úradník, ktorý má potrebné odborné kompetencie a skúsenosti na realizáciu tohto typu trestu. Probačný a mediačný úradník zároveň prejedná s odsúdeným podmienky výkonu trestu, zohľadní jeho osobné pomery, zdravotný stav, vzdialenosť miesta výkonu trestu a následne rozhodne o mieste a druhu práce, ktorú bude odsúdený vykonávať.

Celý proces má technicko-administratívny charakter a nijakým spôsobom nezasahuje do podstaty uloženého trestu, ktorý už bol zákonne uložený súdom. Z uvedeného dôvodu nie je nevyhnutné, aby bol jeho výkon zaisťovaný rozhodovacou činnosťou sudcu. Naopak, jeho zverenie do kompetencie probačného a mediačného úradníka prinesie zrýchlenie nástupu odsúdeného do výkonu trestu povinnej práce, zníženie administratívnej záťaže súdov, zvýšenie flexibility pri výbere vhodného pracoviska a druhu činnosti, lepší dohľad nad priebehom výkonu trestu zo strany probačného a mediačného úradníka, ktorý s odsúdeným pracuje počas celého trvania výkonu.

K bodu 22 (§ 6a)

Navrhované ustanovenie taxatívne vymedzuje základné povinnosti obvineného, ktorý je v postavení osoby podliehajúcej probačnému dohľadu vykonávaného zo strany probačného a mediačného úradníka. Cieľom tohto ustanovenia je posilniť účinnosť výkonu probácie ako alternatívneho opatrenia (nástroja) k väzbe alebo výkonu trestu odňatia slobody, pričom sa zároveň zabezpečuje primeraná kontrola a individuálna podpora obvineného s cieľom jeho resocializácie a eliminácie recidívy. Rovnako upevňuje činnosť probačného a mediačného úradníka najmä vo vzťahu k písm. f) ustanovenia.

K písm. a) a b)

Povinnosť strpieť kontrolu a spolupracovať s probačným a mediačným úradníkom vytvára právny základ pre efektívny výkon dohľadu a umožňuje úradníkovi aktívne pracovať s obvineným na plnení súdom alebo orgánom činným v trestnom konaní stanovených opatrení.

K písm. c)

Povinnosť hlásiť sa v určených lehotách zabezpečuje pravidelný kontakt medzi obvineným a úradníkom, čo umožňuje priebežné vyhodnocovanie správania obvineného a jeho prístupu k splneniu stanovených záväzkov.

K písm. d)

Informačná povinnosť o pobyte, zamestnaní, zdrojoch obživy a iných okolnostiach umožňuje úradníkovi monitorovať životnú situáciu obvineného a v prípade potreby poskytnúť pomoc alebo upozorniť súd na porušenie uložených povinností.

K písm. e)

Povinnosť dodržiavať obmedzenia a plniť povinnosti je nevyhnutná na zabezpečenie zmysluplného výkonu alternatívnych opatrení uložených súdom, ako aj na zníženie rizika opätovného páchania trestnej činnosti.

K písm. f)

Povinnosť podrobiť sa technickej kontrole, ak bola nariadená, reflektuje moderné prostriedky výkonu probácie (elektronický monitoring), čím sa zvyšuje efektívnosť kontroly a znižujú náklady na represívne opatrenia.

K bodu 23 (§ 8 a 9)

K § 8

Návrhom sa na úrovni zákona zakotvuje Informačný systém probačnej a mediačnej služby ako súčasť Centrálného informačného systému súdnictva podľa § 79 a nasl. zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorého prevádzkovateľom je ministerstvo spravodlivosti. Ďalšie náležitosti spojené s prevádzkou uvedeného informačného systému tak upravuje zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Navrhované ustanovenie odseku 2 upravuje povinnosti probačného a mediačného úradníka v súvislosti so spracovaním osobných údajov obvineného a poškodeného, ktoré sú nevyhnutné

na výkon jeho činnosti v oblasti probácie a mediácie. Ustanovenie odseku 3 ukladá probačnému a mediačnému úradníkovi povinnosť aktívne chrániť spracúvané údaje pred neoprávneným prístupom alebo poškodením, čím sa naplňa zásada integrity a dôvernosti. Cieľom týchto ustanovení je zabezpečiť súlad s právnymi predpismi o ochrane osobných údajov, najmä so zákonom č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (Ú. v. EÚ L 119, 4.5.2016) v platnom znení.

K § 9

Zmenou § 1 ods. 4 sa zrušuje poradný orgán ministra spravodlivosti „Rada pre probáciu a mediáciu“ a prechodným ustanovením sa v nadväznosti na uvedené upravuje dátum zrušenia tohto orgánu ako aj zánik členstva osôb v ňom.

K Čl. II

(Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch)

Navrhované ustanovenie reaguje na dlhodobo identifikované problémy aplikačnej praxe týkajúce sa nadmernej administratívnej záťaže pri výkone trestu povinnej práce. V praxi sa často vyskytuje situácia, kedy pri výkone tohto trestu dochádza k opakovanému preposielaniu informácií a žiadostí medzi probačným a mediačným úradníkom a príslušným súdom, resp. súdnym oddelením, čo spôsobuje tzv. „administratívny ping-pong“ a zbytočné časové predĺženie procesu. Cieľom navrhovanej zmeny je posilniť kompetencie probačného a mediačného úradníka a zároveň odbremeniť súdy od úkonov, ktoré je možné efektívne zabezpečiť v rámci výkonu probácie. Zníženie byrokratickej záťaže prispeje k zvýšeniu efektivity výkonu alternatívnych trestov a k lepšiemu využívaniu kapacít justičných orgánov.

Záver o potrebe odbúrať nadbytočné administratívne kroky vyplýva aj z Revízie výdavkov na väzenstvo vypracovanej Útvorom hodnoty za peniaze Ministerstva financií Slovenskej republiky v apríli 2025, ktorá odporúča zefektívnenie procesov pri výkone alternatívnych trestov a zníženie ich administratívnej náročnosti ako jednu z priorít s cieľom dosiahnuť lepšiu hospodárnosť a účinnosť trestnej politiky.

Z aplikačnej praxe sa javí ako efektívnejšie, aby výkon trestu povinnej práce po právoplatnosti rozsudku nariaďoval priamo probačný a mediačný úradník. Ten rovnako prejednáva podmienky výkonu trestu. Tento proces je technickej a administratívnej povahy, nezasahuje do podstaty uloženého trestu, a preto je vhodné, aby ho nevykonával súd, resp. sudca. Doterajší postup totiž spôsobuje neúmernú administratívnu záťaž sudcov a zdĺhavý proces, dokým dôjde k reálnemu začiatku výkonu trestu povinnej práce odsúdeným.

Už v dnešných podmienkach viacero probačných a mediačných úradníkov realizuje úkony smerujúce k nariadeniu výkonu trestu povinnej práce, ktoré formálne podpisuje sudca. Aplikačná prax preukázala, že po právoplatnosti rozsudku spisový materiál pomerne často

rotuje medzi probačným a mediačným úradníkom a súdnym oddelením, čo prináša zbytočne zdĺhavý proces. Ak je rozsudok právoplatný, probačný a mediačný úradník si bude môcť na základe generálneho poverenia alebo poverenia sudcu v danej veci urobiť všetky úkony vo vlastnej gescii a nebude tak dochádzať k tzv. „pingpongovaniu“ spisového materiálu medzi ním a súdnym oddelením. Navyše, ide o odporúčanie, ktoré vyvstalo aj zo správy Útvary hodnoty za peniaze Ministerstva financií Slovenskej republiky, v zmysle záverov ktorého väčšina alternatívnych trestov súvisí s neúmerňým procesom byrokratizácie, ktorý je z dôvodu optimalizácie potrebné presunúť zo sudcov na probačných a mediačných úradníkov.

K Čl. III

(Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

K bodom 1 až 3 (§ 4, § 5 ods. 1 až 4 a § 6 ods. 1)

V navrhovanom znení sa presúvajú kompetencie z predsedu súdu na probačného a mediačného úradníka. Zmluvy s poskytovateľmi práce bude uzatvárať priamo probačný a mediačný úradník. V praxi ide o častú a opakovanú činnosť, pri ktorej súdne rozhodovanie nie je nevyhnutné.

K bodom 4 až 6 (§ 5 ods. 5 a 7 a § 6 ods. 2 a 3)

Obdobne ako je tomu v ustanovení § 4 zákona sa mení subjekt, ktorý rozhoduje o prerušení a odklade výkonu trestu povinnej práce, a to z predsedu senátu na probačného a mediačného úradníka. Zároveň bude probačný a mediačný úradník o každej zmene informovať predsedu senátu. Navrhovaný model je v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky a nezasahuje do právomoci súdu podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy SR resp. čl. 50 ods. 1 Ústavy SR. Takýmto rozhodnutím sa nezasahuje do práva na rozhodnutie nestranného súdu a do podmienky, že o vine a treste rozhoduje iba súd. Ide o vykonávacie konanie, ktorého podstata spočíva v technickej (administratívnej) povahe. Navyše, proti rozhodnutiam je prípustný opravný prostriedok, o ktorom rozhoduje predseda senátu. Súdny prieskum je teda navrhovaným postupom zachovaný.

K Čl. IV

(účinnosť)

Vzhľadom na predpokladanú dĺžku legislatívneho procesu sa navrhuje, aby zákon nadobudol účinnosť 1. augusta 2026.